

Opole, 21 sierpnia 2019 r.

dr hab. Joanna Ryszka, prof. UO
Katedra Prawa Międzynarodowego i Europejskiego
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Opolski

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ
mgr Marii Karoliny Statkiewicz
pt. „Kultura jako obszar działań Unii Europejskiej”
napisanej pod kierunkiem
dr hab. Bartłomieja Krzana, prof. UWr

I. Uwagi wstępne

Niniejszą ocenę rozprawy doktorskiej Pani mgr Marii Karoliny Statkiewicz pt. „Kultura jako obszar działań Unii Europejskiej”, przygotowanej pod kierunkiem naukowym Pana dr hab. Bartłomieja Krzana, prof. UWr. (Wrocław 2023, ss. 441) przedkładam jako wykonanie dyspozycji uchwały Rady Dyscyplin Naukowych Nauki Prawne oraz Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 12 czerwca 2023 r. (pismo Przewodniczącego Rady Dyscyplin Naukowych Nauki Prawne oraz Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Wrocławskiego z dnia 14 czerwca 2023 r.) w związku z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.) oraz stosownymi przepisami wykonawczymi.

Przewód doktorski prowadzony jest na podstawie ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki w związku z art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1669 z późn. zm.).

II. Ocena wyboru tematyki badawczej i tematu pracy

Wybór tematyki rozprawy doktorskiej należy ocenić pozytywnie. Zarówno sam rozwój kultury, jak i prawo swobodnego dostępu do jej dóbr odgrywa nieocenioną rolę tak dla każdej jednostki, jak i całej społeczności. Kultura, to jeden z ważniejszych czynników kształtujących świadomość na temat duchowego i materialnego dorobku społeczeństwa. Ponadto kontakty

z kulturą sprzyjają formowaniu wielu społecznie użytecznych cech osobowości ludzkiej, wpływając na interakcje między jednostką a społeczeństwem.

Jest to zagadnienie aktualne i ważne zarówno z punktu widzenia samej Unii Europejskiej jako całości i jej poszczególnych państw członkowskich, ale również otaczających państw sąsiedzkich. Podejmowane inicjatywy w obszarze związanym z kulturą pozwalają na wzmocnienie wzajemnych relacji oraz promowanie ważnych dla społeczności międzynarodowej wartości. Jednym z zadań Unii Europejskiej jest zachowanie wspólnego dziedzictwa kulturowego Europy oraz wspieranie i promowanie sektora sztuki oraz sektora kreatywnego. Warto podkreślić, że polityka kulturalna jest obecna w wielu obszarach regulacji prawa unijnego, w tym w dziedzinie edukacji, badań naukowych, polityki społecznej, rozwoju regionalnego, stosunków zewnętrznych, jak również wskazanych w recenzowanej rozprawie doktorskiej obszarach tj. rynek wewnętrzny oraz polityka konkurencji. Nie należy zapominać także o wymiarze społecznym kultury, poprzez jej wykorzystanie do zapewnienia spójności społecznej i włączenia społecznego, w tym zwiększenia zdolności do uczestnictwa w kulturze. Na wspomnianą tu inkluzję wprost wskazuje treść art. 25 KPP, zgodnie z którą „Unia uznaje i szanuje prawo osób w podeszłym wieku do godnego i niezależnego życia oraz do uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym”. Na trafność wyboru tematu ma niewątpliwie wpływ także tworzenie i promowanie kultury w dzisiejszym interaktywnym i zglobalizowanym świecie wiążące się z korzystaniem z technologii cyfrowych. Można skonstatować, że wybór tematu rozprawy doktorskiej świadczy o umiejętności koncentrowania się na istotnych zagadnieniach prawnych tak w wymiarze naukowym, jaki praktycznym.

III. Ocena konstrukcji pracy i zastosowanych metod badawczych

Przedstawiona do recenzji praca stanowi obszerne opracowanie (441 stron wraz z bibliografią), na które składają się cztery rozdziały poprzedzone wstępem. Pracę wieńczy zakończenie podsumowujące przeprowadzone badania. Każdy z rozdziałów merytorycznych został podzielony na skrupulatnie opracowane punkty i podpunkty oraz opatrzony uwagami wprowadzającymi (z wyjątkiem rozdziału pierwszego) i podsumowaniem.

Lektura pracy pozwala dostrzec określoną sekwencję prowadzenia rozważań. Rozdział pierwszy wprowadza do przedmiotowej problematyki, przedstawiając pojęcie unijnej polityki kulturalnej, kwestię tożsamości międzynarodowej i różnorodności kulturowej państw członkowskich, podziału kompetencji obejmujących materię kultury oraz instytucje unijne, które w tym obszarze wykazują się największą aktywnością. W rozdziale tym zasygnalizowany

został także międzysektorowy charakter kultury, czemu daje wyraz treść dwóch kolejnych rozdziałów merytorycznych. Rozdział drugi analizuje sektor kultury w kontekście funkcjonowania rynku wewnętrznego w odniesieniu do obrotu towarowego dobrami kultury oraz usług kulturalnych w działalności gospodarczej. W rozdziale trzecim omówione zostały natomiast dobra i usługi kulturalne w świetle unijnych reguł konkurencji ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji przedsiębiorstw z sektora kultury oraz pomocy państwa dla sektora kultury. Rozdział czwarty przedstawia mechanizmy realizacji polityki kulturalnej Unii Europejskiej, tak w ujęciu aktywności państw członkowskich, współpracy w tym obszarze z podmiotami zewnętrznymi oraz programów kulturalnych oraz innych działań podejmowanych w tym obszarze. W szczególności rozdział drugi i trzeci, adekwatnie do stawianych na wstępie zamierzeń badawczych, aspirują w udany sposób do zidentyfikowania międzysektorowego charakteru kultury w Unii Europejskiej.

Zastosowane w rozprawie metody badawcze, tj. prawno-dogmatyczna oraz historyczno-prawna i prawno-porównawcza pozwoliły Autorce na osiągnięcie celu pracy. Dzięki wykorzystaniu pierwszej z nich starannie dokonana została analiza właściwych rozwiązań normatywnych o charakterze wiążącym i niewiążącym oraz stosownego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Metoda prawno-porównawcza, poprzez poddanie analizie wybranych aktów prawa międzynarodowego oraz państw członkowskich, pozwoliła natomiast na ukazanie ciekawych zależności między pomiędzy regulacjami unijnymi w obszarze kultury a tymi, obowiązującymi na innych płaszczyznach prawnych. Słusznie należy także ocenić wykorzystanie metody historyczno-prawnej w odniesieniu do ukazania ewolucji zarówno poszczególnych pojęć właściwych z punktu widzenia analizowanej problematyki, jak i stosownych regulacji prawnych.

IV. Szczegółowa ocena merytoryczna

Już na samym wstępie rozprawy Czytelnik może zapoznać się z przesłankami, które przesądziły o wyborze tematu pracy, celem, przedmiotem i skrupulatnym sformułowaniu tezy wraz z pytaniami pomocniczymi (s. 7-10). Biorąc pod uwagę tematykę rozprawy słusznie więc główną tezę skoncentrowano na problematyce traktowania kultury jako specjalnego czynnika aksjologicznego w Unii Europejskiej, realizowanego nie tylko w oparciu o przepisy art. 167 TFUE ale także w interakcji z innymi politykami unijnymi. Trafnie postawiono tu kolejne pytania pomocnicze dotyczące charakteru źródeł prawa regulujących działalność kulturalną w prawodawstwie unijnym, zakresu zastosowania regulacji prawnych dotyczących gospodarczych polityk unijnych w ramach europejskiego obszaru kulturowego (łącznie z

wyjaśnieniem znaczenia tego pojęcia) oraz problematyki traktowania kultury jako wartości prawnie chronionej w Unii, przy uwzględnieniu różnorodności kulturowej państw członkowskich. Wskazaną tu tezę udaje się Autorce obronić, a to za pomocą kompleksowej charakterystyki reżimu prawnego Unii Europejskiej znajdującego zastosowanie do kwestii związanych z szeroko rozumianą kulturą jako obszarem regulacji i współpracy. Autorka trafnie poddaje analizie problematykę zakresu kompetencji Unii Europejskiej w kontekście kształtowania polityki kulturalnej, ukazując ewolucję stosowanych w tym obszarze regulacji prawnych od tych pozbawionych mocy wiążącej, po dyrektywy o cechach harmonizujących oraz rozporządzenia zmierzające do jednolitego stosowania przyjętych w ich ramach rozwiązań prawnych. Dzięki powyższemu udowodniono kompleksowość analizowanego zagadnienia, wykraczającego poza działania podejmowane w ramach polityki kulturalnej opartej na treści art. 167 TFUE oraz jego międzysektorowy charakter, na przykładzie swobód rynku wewnętrznego oraz reguł konkurencji.

W rozdziale I pracy, poświęconemu zagadnieniom systemowym dotyczącym kultury w Unii Europejskiej, Autorka w pierwszej kolejności podjęła próbę zdefiniowania tego pojęcia w prawie unijnym. Po zaprezentowaniu szeregu definicji o charakterze ogólnym doszła do ciekawego wniosku, iż pomimo wyraźnego zainteresowania tą materią w prawie pierwotnym Unii Europejskiej (przede wszystkim art. 167 TFUE) nie znajdziemy tu definicji tego pojęcia. Słusznie zostaje tu wyciągnięty wniosek, „iż twórcy traktatów celowo skonstruowali w ten sposób art. 167 TFUE, uznając za kulturę zarówno działania z zakresu sektora kultury, edukacji i nauki, jak i te, które odnoszą się wyłącznie do jej aktywności w sferze sztuki i przemysłu kultury” (s. 21). W istocie, brak precyzyjnej definicji tego pojęcia pozwala na elastyczność w odniesieniu do wyzwań przyszłości, z którymi będzie musiała się zmierzyć tak Unia Europejska, jak i jej państwa członkowskie. Owym nowym formom kultury Autorka poświęca zresztą swoją uwagę w dalszej części pracy. Kwestie definicyjne wydają się być jeszcze bardziej skomplikowane biorąc pod uwagę rozwiązania wynikające w tym obszarze z unijnego prawa wtórnego. Autorka słusznie zwraca uwagę na mnogość używanych tu terminów, tj. „sektor kultury”, „sektor kreatywny”, „różnorodność kulturowa”, „europejskie/wspólne dziedzictwo kulturowe” czy „europejski/wspólny obszar kulturowy” (s. 22). Podejmując jednocześnie wysiłek przybliżenia zakresu znaczeniowego wszystkich tych pojęć w dalszej części pracy Autorka dochodzi do słusznego wniosku, zgodnie z którym wykazana tu różnorodność pojęciowa nie podważa tezy, iż kultura „staje się coraz ważniejszą dziedziną wspieraną przez Unię Europejską oraz może odgrywać znacznie większą rolę w postępujących procesach integracyjnych” (s. 28).

Autorka słusznie wyodrębniła w pracy istotę tożsamości narodowej i różnorodności kulturowej państw członkowskich, ukazując w ten sposób specyfikę obszaru stanowiącego przedmiot rozprawy doktorskiej. Nadmierna ingerencja ze strony instytucji unijnych nie powinna tu bowiem mieć miejsca. Potwierdzeniem powyższego jest z pewnością podział kompetencji pomiędzy Unię Europejską a jej państwa członkowskie jeśli chodzi o podejmowanie aktywności w obszarze związanym z kulturą. Autorka podejmuje się omówienia tego zagadnienia w odrębnym punkcie pracy, poprzedzając te analizy rzetelnym przedstawieniem istoty zasady przyznania oraz wykonywania kompetencji przez Unię Europejską. Słusznie podkreślono, iż to właśnie umiejscowienie polityki kulturalnej w ramach kompetencji wspierających, uzupełniających i koordynujących powoduje ograniczenie nadmiernej ingerencji Unii w tym obszarze. Jednocześnie Autorka wyraża wątpliwość co do umiejscowienia kultury właśnie w tej kategorii kompetencji, biorąc pod uwagę także inne obszary integracji unijnej obejmujące zagadnienia związane z kulturą. Wymienia tu swobody rynku wewnętrznego objęte kompetencją dzieloną oraz reguły konkurencji należące do zakresu wyłącznych kompetencji unijnych, jako obszary poddane szczegółowej analizie w rozdziale drugim i trzecim rozprawy doktorskiej. Dalej jednak powraca do istoty kompetencji wspierających, koordynujących i uzupełniających wskazując, iż „postanowienia traktatów przewidziały mechanizmy chroniące tę delikatną strefę przed nadmierną ingerencją ze strony instytucji unijnych” (s. 67), m.in. poprzez zakaz harmonizacji przepisów ustawodawczych i wykonawczych państw członkowskich.

W podrozdziale znajdującym się pomiędzy częścią pracy poświęconą kwestii tożsamości narodowej i różnorodności kulturowej państw członkowskich (podrozdział 1.2) a kompetencjami Unii Europejskiej obejmującymi materię kultury (podrozdział 1.4) można odnaleźć analizy poświęcone międzysektorowemu charakterowi kultury (podrozdział 1.3) w tym założeniom polityki kulturalnej Unii Europejskiej. Rozważania tam prowadzone są bardzo interesujące a biorąc pod uwagę sam tytuł rozprawy wydaje się, że powinny raczej zostać ujęte jako odrębny podrozdział. Autorka skrupulatnie przedstawiła rozwój polityki kulturalnej prezentując chronologicznie właściwe akty prawne przyjmowane przez instytucje unijne głównie w postaci rezolucji, deklaracji oraz komunikatów, aż do treści art. 128 (TWE) – obecnie art. 167 TFUE – wprowadzonego na mocy Traktatu z Maastricht. Określa on jasno, że celem Unii jest przyczynianie się do rozkwitu kultur państw członkowskich, przy jednoczesnym poszanowaniu ich różnorodności i podkreśleniu wspólnego dziedzictwa kulturowego poprzez współpracę tak z tymi państwami, jak i właściwymi organizacjami międzynarodowymi oraz państwami trzecimi. Dokonując analizy jego poszczególnych części

(ustępów), Autorka prezentuje poglądy doktryny, wskazując również na pojawiający się w dyskusji naukowej dysonans w postrzeganiu niektórych objętych zakresem tego przepisu instytucji, tj. np. klauzula kultury (s. 46-47). Pożądanym dopełnieniem tych rozważań mogłoby być jasne zaprezentowanie własnego stanowiska w danej kwestii, albo poprzez opowiedzenie się po jednej ze stron albo zaproponowanie odrębnego, autorskiego rozwiązania (wydaje się, iż pośrednio można doszukać się tego w podsumowaniu rozdziału pierwszego, s. 83/84).

Przechodząc do merytorycznej oceny rozdziału II, u którego podstaw legły powiązania między sektorem kultury a swobodami rynku wewnętrznego, w pełni podzielam tezę Autorki, zgodnie z którą początkowy brak objęcia współpracą zagadnień związanych wprost z kulturą (do 1993 r.) nie oznaczał, iż została ona całkowicie wyłączona z unijnej polityki wspólnego rynku. Wnioski, do których w tym obszarze doszła poparte zostały rzetelnie przytoczoną treścią przepisów stosownych regulacji prawa unijnego oraz orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Można byłoby jednak zastanowić się nad nieco węższym ujęciem uwag wprowadzających do tego rozdziału, które z samej nazwy własnej mają za zadanie jedynie wprowadzić do analizowanej problematyki a nie szczegółowo przedstawiać jej poszczególne elementy. Tym bardziej można byłoby powstrzymać się od podziału wspomnianych wyżej uwag wprowadzających (podrozdział 2.1) na dwa kolejne (rozbudowane treściowo) podrozdziały dotyczące problematyki wykonywania działalności kulturalnej (podrozdział 2.1.1) oraz kolizji wartości kulturowych związanych z wykonywaniem swobód (podrozdział 2.1.2). Prowadzone tam ciekawe rozważania mają dużą wagę dla udowodnienia postawionej w pracy tezy, zgodnie z którą kultura w prawodawstwie unijnym wykazuje charakter międzysektorowy, nie zasługując na miano „rozważań wprowadzających”. Autorka wykazuje obecność aspektów kultury zasadniczo w ramach każdej ze swobód rynku wewnętrznego, co niewątpliwie pozabawia tę część rozważań charakteru wprowadzającego. Taki sam wniosek można wysnuć wobec rozważanych w tej części pracy kwestii kolizyjnych. W tej części pracy Autorka poddaje rzetelnej analizie trafnie dobrane wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, potwierdzające znaczenie zapewnienia właściwej ochrony wartościom kulturowym w ramach realizacji swobód rynku wewnętrznego.

Pozytywnie należy ocenić poświęcenie odrębnej uwagi (dwa kolejne podrozdziały rozdziału drugiego) na te ze swobód rynku wewnętrznego, w ramach których aspekty kulturalne są najbardziej widoczne, a mianowicie dobra kultury w obrocie towarowym (podrozdział 2.2) oraz usługi kulturalne w świetle swobód związanych z działalnością gospodarczą (podrozdział 2.3). Podejmując próbę zdefiniowania pojęcia dóbr kultury, Autorka trafnie nawiązuje do

regulacji prawnomiędzynarodowych w postaci stosownych konwencji UNESCO, które w istocie wywarły wpływ na kształt regulacji unijnych. Jednocześnie słusznie wskazano, że zarówno przepisy rozporządzenia 2016/2009 w sprawie wywozu dóbr kultury, jak i dyrektywy 2014/60/UE w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego nie przewidują jednolitego pojęcia dóbr kultury, co powoduje, że „w dalszym ciągu nie jest jasne, co należy rozumieć przez pojęcie dóbr kultury na poziomie prawa unijnego” (s. 124). Podobne rozważania Autorka prowadzi także w odniesieniu do pojęcia „dzieł sztuki” trafnie łącząc je z obrotem towarowym z państwami trzecimi, a więc z unijną polityką celną. W dalszej kolejności uwaga została skupiona na problematyce ochrony dóbr kultury w obrocie między państwami członkowskimi oraz z państwami trzecimi na podstawie rzetelnej analizy rozwiązań prawnych przewidzianych w treści art. 36 TFUE, jak również przepisach wspomnianych wyżej regulacji w postaci rozporządzenia 2016/2009 oraz dyrektywy 2014/60/UE. Zbędne wydaje się być tu jednak powtórzenie niemal identycznych treści w przypisie (nr 611) i samym tekście rozprawy (s. 134) dotyczących zakresu przedmiotowego rozporządzenia 116/2009.

Jak wyżej wspomniano, Autorka słusznie wyodrębniła kwestię usług kulturalnych w świetle swobód związanych z działalnością gospodarczą, gdyż w istocie jest to zagadnienie niezwykle ciekawe tak z punktu widzenia teoretycznego, jak i praktycznego. Nie do końca odpowiednie wydaje się jednak (ponownie) nazwanie szczegółowych i ważnych elementów z punktu widzenia analizowanych treści „uwagami ogólnymi” (rozbudowany podrozdział 2.3.1 – s. 149-178). Tym bardziej, że (ponownie) Autorka rzetelnie prezentuje tu ciekawe treści dotyczące usług w sensie ogólnym, usług kulturalnych oraz związanych z nimi zakresem przedmiotowym dyrektywy 2006/123/WE o usługach na rynku wewnętrznym, jak również problematyki uznawania kwalifikacji na potrzeby świadczenia usług, w tym także tych o wymiarze kulturalnym (np. profesja zawodowego muzealnika, czy architekta). Swoje rozważania naukowe prowadzi w oparciu o stosowne przepisy traktatowe oraz regulacje prawa wtórnego (tj. np. klasyfikacja NACE), jak również trafnie dobrane orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. Na uwagę zasługuje także poświęcenie odrębnej uwagi audiowizualnym usługom medialnym. Bardzo dobrze się stało, iż Autorka nie skupiła się jedynie na regulacjach unijnych, ale podkreśliła znaczenie prac, jakie w tym obszarze zostały podjęte w ramach Rady Europy, w postaci Europejskiej Konwencji w sprawie telewizji ponadgranicznej. Wywarła ona w istocie wpływ na przyjęcie przez Radę dyrektywy 89/552/EWG, zwaną dyrektywą „Telewizja bez granic”, której treść z powodzeniem została

przez Autorkę poddana szczegółowej analizie wraz z jasnym wyrażeniem swojego stanowiska na temat celu przyjęcia tej regulacji („Należy się jednak nie zgodzić, że jej przepisy miały przede wszystkim na celu ochronę interesów gospodarczych Wspólnoty i państw członkowskich, a nie kultury”, s. 180). Niekwestionowaną wartością dodaną ma tu przedstawienie wpływu rozwoju nowych form przekazu na rynek medialny w państwach członkowskich Unii Europejskiej oraz konieczność wprowadzenia zmian w, jak się okazało, nieaktualnych unijnych rozwiązaniach prawnych (objęcie swoim zakresem przedmiotowym oprócz tradycyjnych usług nadawczych, także tzw. usług „na żądanie”) – dyrektywa 2010/13/UE w sprawie koordynacji niektórych przepisów ustawowych, wykonawczych i administracyjnych państw członkowskich dotyczących świadczenia audiowizualnych usług medialnych wraz ze zmieniającą jej zakres przedmiotowy dyrektywą 2018/1808.

Rozdział III stanowi dobrze ustrukturyzowaną analizę przepisów prawa unijnego, poglądów doktryny i właściwie dobranego orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na temat unijnych reguł konkurencji oraz ich zastosowania względem dóbr i usług kulturalnych. Autorka w sposób oryginalny i profesjonalny prowadzi rozważania teoretyczno-prawne dotyczące zasad konkurencji mających zastosowanie do przedsiębiorstw z sektora kultury, stanowiące dobre wprowadzenie do analizy konkretnych – niezbędnych z punktu widzenia przedmiotu rozprawy doktorskiej – aspektów, a mianowicie, zakazu zawierania porozumień ograniczających konkurencję, zakazu nadużywania pozycji dominującej, kontroli koncentracji oraz monopoli państwowych i usług świadczonych w ogólnym interesie ekonomicznym. W każdym przypadku w pierwszej kolejności przedstawione są reguły obowiązujące w danym obszarze aby następnie odnieść wynikające z nich wnioski do sektora kultury. Na szczególną uwagę zasługują tu rozważania dotyczące porozumień o stałych cenach książek ukazujące wyraźną kolizję wartości o charakterze kulturowym z zasadami niezakłóconej konkurencji, na korzyść tej ostatniej. Pozytywnie należy także ocenić analizy prowadzone przez Autorkę na temat istoty kontroli koncentracji na rynku medialnym oraz roli, jaką w tym zakresie ma do odegrania Unia Europejska, a mianowicie stosowania reguł konkurencji pozwalających przeciwdziałać nadmiernej koncentracji własności mediów i nadużyciom pozycji dominującej przez koncerny medialne. W istocie, „zmiany na rynkach medialnych spowodowane, m.in. rozwojem nowych technologii wymagają odpowiednich działań, których niejednokrotnie nie przewidują reguły ustanowione w ramach UE” (s. 235).

Biorąc pod uwagę treść rozdziału trzeciego rozprawy bardzo dobrze należy ocenić przedstawienie przez Autorkę problematyki dozwolonej pomocy państwa dla sektora kultury.

Według treści art. 107 ust. 3 lit. d TFUE za zgodną z rynkiem wewnętrznym może zostać uznana pomoc przeznaczona na wspieranie kultury i zachowanie dziedzictwa kulturowego o ile nie zmienia warunków wymiany handlowej i konkurencji w Unii w zakresie sprzecznym ze wspólnym interesem. Słusznie zatem Autorka w osobnym podrozdziale zwróciła uwagę na kwestie kultury *sensu largo* oraz ochrony dziedzictwa kulturowego, które to mogą zostać zwolnione z obowiązku notyfikacji Komisji Europejskiej planowanej wobec nich pomocy, gdy jest ona objęta zakresem zastosowania rozporządzenia 651/2014 dotyczącego wyłączeń blokowych, czy też rozporządzenia 1407/2013 w sprawie pomocy *de minimis*. W podobnym tonie analizie została poddana pomoc państwowa przeznaczona dla sektora audiowizualnego (w tym filmów odtwarzanych na żądanie), radiofonii i telewizji publicznej (tu w oparciu o treść art. 106 ust. 2 TFUE i odpowiednich komunikatów Komisji wraz z zaprezentowaniem ciekawego przykładu decyzji dotyczącej BBC) oraz rynku wydawniczego obejmującego podmioty zajmujące się wydawaniem, promocją i dystrybucją książek i prasy wraz z rzetelnym przedstawieniem jednej z najbardziej znanych spraw dopuszczalności pomocy państwa na cele publikacji o charakterze kulturalnym, tj. sprawy CELF. Autorce z sukcesem udało się tu przedstawić relacje, jakie w tym obszarze łączą ze sobą dwie instytucje unijne stojące na straży przestrzegania prawa unijnego, a mianowicie Komisji Europejskiej podejmującej decyzje w sprawie uznania pomocy państwa oraz kontrolującego ich zasadność Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej.

Przechodząc do oceny merytorycznej rozdziału IV należy wskazać, iż cechują go istotne walory poznawcze tak z punktu widzenia teoretycznego, jak i praktycznego. Czym bowiem byłaby jakakolwiek, nawet najbardziej cenna i pożądana instytucja prawna, gdyby nie istniały skuteczne mechanizmy pozwalające na jej realizację. Autorka z powodzeniem przedstawia te mechanizmy w odniesieniu do polityki kulturalnej Unii Europejskiej. Słusznie omawia tu otwartą metodę koordynacji jako elastyczną, dobrowolną i niewiążącą formę współpracy pomiędzy państwami członkowskimi w dziedzinie kultury, jak również współpracę reprezentantów różnych branż kulturalnych w ramach strukturalnego dialogu z sektorem kultury. Zgodzić należy się z wnioskiem, iż przyjęte w ramach Unii strategie dotyczące kultury, tj. Europejska agenda kultury oraz Nowa europejska agenda na rzecz kultury stanowią „milowy krok w unijnej polityce kulturalnej” (s. 291), nawet pomimo braku mechanizmów zobowiązujących państwa członkowskie do podejmowania konkretnych działań.

Ciekawe rozważania Autorka prowadzi w podrozdziale dotyczącym charakterystyki państw członkowskich a unijnej aktywności w dziedzinie kultury (podrozdział 4.2). Dzięki nim

wykazano realny wpływ jaki na kształt unijnej polityki kulturalnej miały państwa członkowskie w zależności od sposobu realizacji własnej polityki kulturalnej (państwa o modelu interwencjonistycznym, np. Francja, Grecja, Włochy, czy Hiszpania oraz państwa o modelu liberalnym, np. Wielka Brytania, Holandia, Finlandia, Szwecja, Dania, czy Irlandia). Autorka trafnie wnioskuje, iż unijna polityka kulturalna oparta jest w dużym stopniu na podejściu liberalnym, choć nie można nie docenić wkładu w jej rozwój państw o modelu interwencjonistycznym. Zgodzić należy się z tezą, iż „gdyby nie ich zintensyfikowane działania, podejmowane pomimo sprzeciwu państw liberalnych, miliony Europejczyków nie skorzystałoby z możliwości, jakie dały im, np. programy kulturalne ustanawiane od końca lat 90. XX w. (s. 301). Tym też programom Autorka poświęciła odrębną część pracy (podrozdział 4.4) wykazując w ten sposób realny i praktyczny wymiar unijnej polityki kulturalnej, której realizacja jest niejednokrotnie możliwa dzięki wsparciu finansowemu z budżetu Unii Europejskiej. Następuje ona poprzez możliwość udziału w programach tak o charakterze tematycznym, jak np. Europejska Stolica Kultury, Kalejdoskop, Ariane, Raphael, czy MEDIA, jak i interdyscyplinarnym, tj. Kreatywna Europa. Jego najnowsza wersja (lata 2021-2027) ma stanowić odpowiedź na wyzwania współczesnego świata, tj. skutki pandemii COVID-19, wojny na Ukrainie, transformacji cyfrowej, czy postępującej globalizacji. Ciekawe spostrzeżenie dotyczy państw członkowskich wykazujących największą aktywność w tym obszarze, którymi są te, reprezentujące model interwencjonistyczny. Praktyczny wymiar unijnej polityki kulturalnej udaje się także wykazać dzięki zaprezentowaniu również innych działań wspierających jej realizację, tj. europejskie lata tematyczne, nagrody za szczególne osiągnięcia, Znak Dziedzictwa Europejskiego, czy Nowy Europejski Bauhaus.

Bardzo dobrze, że w rozdziale trzecim rozprawy znalazło się też miejsce dla rozważań poświęconych międzynarodowemu wymiarowi unijnej polityki kulturalnej, tak w odniesieniu do organizacji międzynarodowych, tj. Rada Europy i UNESCO, jak i państw trzecich (podrozdział 4.3). Dzięki tym rozważaniom Autorka trafnie wykazała, że unijna polityka kulturalna ma także znaczenie poza jej granicami, m.in. poprzez zawieranie międzynarodowych partnerstw, (np. Partnerstwo Wschodnie), czy też współpraca z wymienionymi wyżej strukturami międzynarodowymi w ramach rozmaitych inicjatyw związanych z szeroko rozumianą kulturą (np. Europejski Dzień Języków).

V. Ocena strony formalnej

Praca od strony formalnej została zasadniczo sporządzona z poszanowaniem zasad prawidłowej redakcji. Poprawność języka, styl i opracowanie przypisów zasadniczo nie budzi zastrzeżeń. Mankamentem pracy są dosyć często pojawiające się błędy językowe (dla przykładu s. 12, 33, 34, 49, 90, 95, 134, 175, 219). Można odnieść wrażenie, że im dalej zagłębiamy się w lekturę rozprawy, tym tego rodzaju błędów jest więcej. Nie umniejszają one jednak merytorycznej wartości rozprawy. Autorka powołując się trafnie na liczne orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zawsze w prawidłowy sposób podaje jego sygnaturę i źródło.

Po lekturze rozprawy doktorskiej stwierdzam, że mamy do czynienia z pracą o wysokiej wartości naukowej. O świadomości poznawczej Autorki świadczy solidnie przygotowana bibliografia (ogółem – 27 stron pomniejszoną czcionką), usystematyzowana i uporządkowana w układzie: 1) Literatura, 2) Źródła – w podziale na umowy międzynarodowe, prawo wtórne Unii Europejskiej (rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, inne akty), 3) Prawo krajowe, 4) Orzecznictwo, 5) Inne dokumenty, 6) Strony internetowe i portale. Osobiście preferowałabym dodatkowy podział przywołanej literatury na monografie i artykuły naukowe oraz ujęcie prawa krajowego w punkcie poświęconym źródłom.

Jak wyżej wspomniano, wskazane tu mankamenty dotyczące strony formalnej pracy nie umniejszają wartości pracy i mogą zostać wzięte pod uwagę przed ewentualną jej publikacją w wersji książkowej.

VI. Konkluzja

Recenzowana rozprawa jest wartościowym opracowaniem poruszającym zagadnienia doniosłe teoretycznie i nośne praktycznie. Autorka dokonuje w niej poprawnej wykładni norm prawnych oraz w możliwie szerokim zakresie wykorzystuje poglądy doktryny i orzecznictwa. Doktorantka zasadniczo dba o poprawność językową i opanowała umiejętność argumentacji prawniczej. Stawiane w pracy wnioski są samodzielne i można je uznać za twórcze.

Mając powyższe na uwadze, jestem zdania, że przedłożona mi do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Marii Karoliny Statkiewicz spełnia warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.), który w tym zakresie ma zastosowanie na podstawie art. 179 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. – Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo

o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2018 r., poz. 1669) i stanowi podstawę do podjęcia kolejnych etapów przewodu doktorskiego, zmierzających do nadania Pani mgr Marii Karolinie Statkiewicz stopnia doktora nauk prawnych.